

Regjeringer og storstilte forskningsmål

I sin nye bok om forskning og forskningspolitikk ser Tore Li på myndighetenes rolle i utvikling av teknologi og kunnskap.

VERA SCHWACH,
forsker 1, NIFU
vera.schwach@nifu.no

Hvorfor engasjerte regjeringer seg i forskning før og etter 1945, og hvordan manifesterte denne interessen seg fram til det tidlige 1960-tallet? I sin bok søker Tore Li svar på disse spørsmålene. Han retter blikket mot forsknings- og utviklingsarbeid som direkte, eller indirekte, knyttet an til strategiske militære og/eller sivile industrielle interesser i tidsrommet.

Hovedtemaet i *Regjering og forskning* er fag og forskning som styresmaktene tilgodeså med penger og institusjoner før 1940, og så i en ganske annen skala etter andre verdenskrig. Boken retter blikket mot forskning for industriell modernisering, atom- og romforskning og dessuten etableringen av forskningsråd, hovedsakelig teknisk-industrielle råd.

Bakgrunnen for etterkrigstidens vilje til å satse stort på forskning, var erfaringer fra krigføringen i Europa og Asia. Her hadde fysikk og annen naturvitenskapelig og teknisk forskning medvirket til de alliertes seier. Tidens parole lød: Krigen var vunnet med vitenskap, og nå skulle freden vinnes med forskning. Li slår seg ikke til ro med å gjenta en vant forestilling om 1945 som år null for dagens forskningssystem, men undersøker virksomheten ved eldre, relevante institusjoner.

Med syn for det overgripende

Li sammenligner gjennomgående USA, Frankrike, Storbritannia, Sverige og Tyskland og vårt eget land. Hans forskningsinnsats er intet mindre enn imponerende.

Han har gjennomgått og anvender et enormt antall publiserte dokumenter og sentral fag- og forskningslitteratur fra statsvitenskap og historie fra seks land. *Regjering og forskning* krysser disiplinergrenser; skrevet som den er med statsvitens sans for å konstruere generelle mønstre, og historikerens vilje til å vinne innsikt i hendelser og mennesker på deres og fortidens premisser.

Når Li hever blikket ut over Norges grenser, bidrar det til at man forstår at nasjonal forskningspolitikk i de første etterkrigsårene og høyst sannsynlig senere, i sin utforming og praksis lignet på, og til dels var innvevd i, mellomstatlige organer. Slik legger Li til rette for en bredere anlagt forståelse av forskning som samfunnsaktivitet i Norge og andre steder. Imidlertid tar jeg meg i å savne Lis egen stemme innimellom de mange historiske aktørene og feltets fagekspertise som han trekker veksler på.

Teksten er tredelt: Del I gir en overordnet analyse, del II er en sammenstilling av dybdestudier som skal eksemplifisere utviklingen av et aktivt partnerskap mellom regjeringer og forskning. Del III dekker fremveksten av storskalainitiativer via kasusstudier.

Hans nærstudier (kapitlene 3–22) er takknemlige studieobjekter for sammenligning, for samtlige av Lis utvalgte stater satset på industri-, rom-, atom- og kjernekraftforskning og (teknisk-industrielle) forskningsråd, og dessuten var feltene preget av organisert faglig og institusjonelt fellesskap. Men Li sikter høyere enn det å skrive tjue utvalgte nærstudier. De tjue danner nemlig et fundament for hans sammenfattende analyse av hvordan regjeringer tok i bruk forskning, og hvordan forskning ble et eget politikkområde (s. 101–116).

Regjeringenes initiativer og partnerskap

Analysen er bygget på det Li ser som statens fire engasjementsformer: 1) et basisengasjement: generelle bevilgninger til universiteter, vitenskapelige høyskoler og akademier, 2) spesifikke engasjementer for å løse offentlige oppgaver, slik som forsvars-, industrielle- og helsebehov, 3) korporative ordninger – et partnerskap av politikk og vitenskap. Forskningsråd og forsknings- og utviklingskontrakter er eksempler på korporative ordninger. 4) Målrettede, storskalerte initiativer som atomkraft og romforskning faller inn under denne kategorien (s. 4–5).

Min hovedinnvending er likevel at inndelingen passer utmerket til Lis studieobjekter i sin tid, men har begrenset allmenn analytisk verdi. Jeg savner en begrunnelse for distinksjonene mellom spesifikke engasjementer og målrettede storstilte initiativer. Derneft skulle jeg gjerne sett en prinsipiell drøfting av statens kanalisering av forskningsengasjementet sitt til forskningsråd versus andre institusjoner, altså grenseoppgangene mellom alle fire kategoriene.

Ni kapitler (14–22) er viet forskning for atombomben og kjernekraftenergi, og innbefatter en drøfting av etableringen av atomenergikommisjonen. Aktiviteten i hvert av de seks landene og i kommisjonen gjennomgås. De er alle eksempelstudier av storskala initiativ etter 1945, eller som det også er blitt kalt; big-science (s. 37). I sammenfatningen av storskala forskning trekker Li også inn romforskning (s.37–51). Han utmynter hvordan initiativene ble organisert og ikke minst gjort politisk mulig. Her ville jeg gjerne visst om regjeringenes villighet til å støtte kostbar kjernekraft- og romforskning spilte over på andre fagfelt, som ble oversett eller sågar skadelidende?

Elleve kapitler i boken (3–13) er skrevet som eksempler på partnerskapet vitenskap–politikk, samtlige er beretninger om forskningsråd eller forskningsrådlignende organer i de seks landene (s.19–36). Begrunnelsen er at de representerer den mest rendyrkede formen for et korporativt engasjement, ifølge Li (s.29), men han går også gjennom andre måter staten (og private) kan involvere seg i forskning i bred forstand på: filantropi, statlige lotterier, tipping og avgifter, forskningspolitiske råd og forsknings- og utviklingskontrakter.

Li gjør et grundig arbeid med å redegjøre for former der partnerskapet vitenskap og politikk utmyntes, men jeg hadde gjerne sett at sammenfatningen var nærmere koblet sammen med de elleve dybdestudiene. Hvordan fikk regjeringens institusjoner gjennomslag i møtet med for-

“Bakgrunnen for etterkrigstidens vilje til å satse stort på forskning, var erfaringer fra krigføringen i Europa og Asia”

Møte for forberedelse av Manhattan-prosjektets 184-tommers cyclotron i 1940. Målet var å utvikle en atombombe. Nummer tre fra venstre er Vannevar Bush. Han ble Roosevelts vitenskapelige rådgiver og stod sentralt i utviklingen av amerikansk forskningspolitikk. (Wikimedia)

skersamfunnene i de militære og teknisk-industrielle rådene og de øvrige forskningsrådene?

Innvendinger til side, Li har forfattet en viktig bok der han utprøver analysemodeller i den hensikt å vinne innsikt i hvor-

det og/versus relevans. Det er også oppløftende med en forsker som evner å se lenger enn til enkeltstående nasjonale institusjoner og biografier. I Norge har disse sammen med noen nasjonale fortellinger langt på vei formet den etablerte forståelsen av

overgripende analysen anviser Li en stimulerende og spennende vei for videre historiske, samfunnsvitenskapelige og interdisiplinære analyser av politikkområdet forskningspolitikk og forskningssystemet.

“Det er forfriskende å lese en forskningspolitisk studie som hever seg over den konvensjonelle delingen mellom grunnforskning versus anvendt forskning, eller den beslektede diskusjonen om kvalitet og/versus relevans”

dan forskning som samfunnsaktivitet og forskningspolitikk som politikkområde ble formet. *Regjering og forskning* er et viktig tilskudd til faglitteraturen om hvordan forskningsråd, de teknisk-industrielle forskningsinstituttene, big-science-programmer og andre initiativer satte sitt merke på forskningssystemets struktur, dets finansieringsstrømmer og faglige tyngdepunkter.

Det er forfriskende å lese en forskningspolitisk studie som hever seg over den konvensjonelle delingen mellom grunnforskning versus anvendt forskning, eller den beslektede diskusjonen om kvali-

te forskningsystemets og forskningspolitikens historie.

Da regjeringene involverte seg

Regjering og forskning handler om hvordan forskning gikk fra å være en marginal interesse i 1900 til å bli en politisk sentral virksomhet for regjeringer i 1960, og hvordan dette engasjementet kom til uttrykk finansielt, tematisk og organisatorisk. Med Li vet vi at fellestrekkene mellom de vestlige statene var mange. Lis studie borer i partnerskapet mellom staten og vitenskapen, overveiende sett fra statens side. Med rike eksempler i nærstudiene og den

TORE LI:

GOVERNMENT AND RESEARCH. THE EVOLUTION OF INVOLVEMENT IN EUROPE AND THE UNITED STATES

(LINQUIRY PUBLICATIONS), OSLO 2018, 536 SIDER, BIBLIOGRAFI, 456 S.